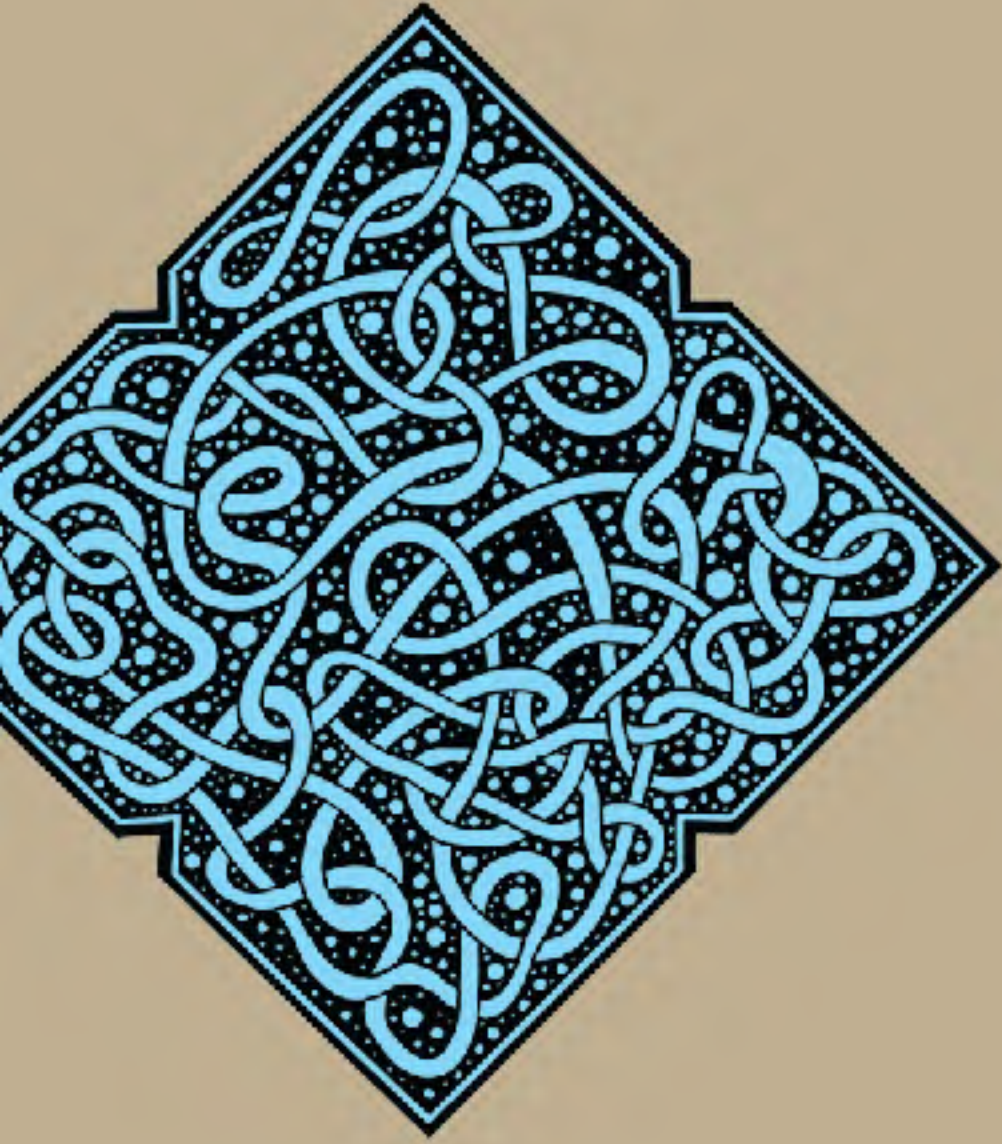

อักษร ศัพท์ พินิจฉัย

On Words and Meanings
Contemplation

ปรัชญา ปานเกตุ

รศ.ดร.เสาวณิต วังวอน
บรรณาธิการ

อนันต์ เหล่าเลิศวรกุล
การะเกตุ ศรีปริญญาศิลป์
คำนิยม

๑

ขนมจีนน้ำพริก

“ขนมจีน” ไม่ใช่ขนมของจีน

เช่น “ขนมโตเกียว” ที่ไม่ใช่ขนมของญี่ปุ่น

และ “ลอดช่องสิงคโปร์” ที่ไม่ใช่ขนมของสิงคโปร์

แต่คือของกินทำด้วยแป้งข้าวเจ้าเส้นกลมยาวคล้ายเส้นหมี่

ล้านนา เรียก “ขนมเส้น” หรือ “ข้าวเส้น”

อีสาน เรียก “ข้าวปุ้น”

บักชี่ใต้ เรียก “หนุมจีน” หรือ “โหนดจีน”

โบราณเรียก “หนมจีน” ก็มี ดังตัวอย่าง

“...แจ่วห้ำแจ่วหยกยกออกมา ทั้งน้ำยาปลาคลุกหนมจีนพลัน...”
(เสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน)

ขนมจีนไม่ใช่ของทำกินเล่นแต่เป็นโภชนียะสำคัญเมื่อมีงานใหญ่

ขอให้ใคร่ครวญจากกระบวนวิธีที่จะชี้แจงไปโดยลำดับ

เริ่มจากใส่ข้าวเจ้าลงในน้ำชั่วเวลา ๑ วันกับ ๑ คืน เรียก “แช่แป้ง”
สงข้าวใส่กระบุง เอาใบตองแห้งกรูบน รดน้ำให้ชุ่มเข้าเย็น เรียก “หมักแป้ง”
หรือ “หมาแป้ง”

หมักหรือหมาจนข้าว “น่าย” คืออ่อนตัวหรือเปื่อยยุ่ย

ขยี้ข้าวเม็ดน่ายให้แตกรวนป็นเป็นแป้ง เรียก “ยี้แป้ง”

ใช้สันมือกดคลึงเนื้อแป้งให้นุ่มเหนียว เรียก “นวดแป้ง”

ทำแป้งเหนียวให้เป็นก้อนกลมโตขนาดผลส้มโอ เรียก “ปั้นแป้ง”

เอาก้อนแป้งลงต้มในน้ำเดือด เรียก “ต้มแป้ง”

แขวนก้อนแป้งที่ต้มเกือบสุกให้ห้อยอยู่เหนือพื้นเพื่อสะเด็ดน้ำ เรียก “โยงแป้ง”
หรือ “โยงขนมจีน”

โขลกก้อนแป้งต้มในครกขนาดใหญ่ให้เนื้อเหนียวหนับ เรียก “ตำแป้ง”

พรมน้ำบนแป้งตำแล้วขยำให้เข้ากันจนเนื้ออ่อนเหลว เรียก “คลายแป้ง”

บีบหรือกดแป้งเหลวในห่อผ้าหรือภาชนะอื่น แล้วโรยให้เป็นเส้นลงในน้ำเดือด
เรียก “โรยขนมจีน”

ตักเส้นขนมจีนขึ้นแช่ในน้ำเย็น แล้วรวบเส้นขนมจีนที่ลอยอยู่เข้าหาตัว เรียก
“สาวขนมจีน”

สาวขนมจีนมาพันกับนิ้ว จับให้เป็นหัว เด็ดสายเส้นขนมจีนทิ้ง เรียก “จับ
ขนมจีน”

เส้นขนมจีนที่เด็ดออก เรียก “ตีนขนมจีน”

ตีนขนมจีนที่มีลักษณะป้อมๆ กลมๆ เรียก “ลูกตุ้ม”

ลักษณะนามของขนมจีนว่า “จับ” เช่น ขนมจีน ๕ จับ

บางคนว่า “หัว” เพราะกำหนดเอาส่วนหัวของจับเป็นกำหนด เช่น ขนมจีน
๕ หัว

เครื่องกินกับขนมจีน เรียก “เหมือด”

มีต่างๆ เช่น หัวปลีหั่นฝอย ผักบุ้งซอยผัดน้ำมัน ถั่วพูลวก ผักทอด ฯลฯ

“เหมือด” น่าจะเป็นคำไทเพราะมีใช้ในภาษาไทยถิ่นอื่นด้วย

เช่นภาษาไทยเหนือในมณฑลยูนนาน ว่า “เหมิด” หมายถึงเครื่องปรุงรส

“เหมิดหอม” หมายถึงเครื่องปรุงรสมีขิงและกระเทียมเป็นต้น
สันนิษฐานว่า “เหมิด” กับ “เหมือด” เป็นคำเดียวกัน
“น้ำพริก” ก็ไม่ใช่เครื่องจิ้ม
แต่คืออาหารที่กินกับขนมจีนอย่างหนึ่ง
ลักษณะอย่างแกง มี ๓ รส แต่ค่อนข้างหวาน
ทำด้วยถั่วทองคั่วบด เนื้อกุ้งโขลก ผสมกับกะทิ และเครื่องปรุงรส
วิธีทำคือเคี่ยวหัวกะทิให้แตกมันแล้วปลงหม้อลง
ต้มเนื้อกุ้งกับกะทิ สุกแล้วตักขึ้น โขลกละเอียด
ผสมหัวกะทิที่เดียวกับที่ต้มกุ้งรวมกัน
ตักกะทิใส่เนื้อกุ้งโขลกที่ละน้อยแล้วยกตั้งไฟ
ใส่ถั่วเขียวบดและเครื่องน้ำพริกสุดแท้แต่สูตร
ปรุงรสด้วยเกลือ น้ำตาล น้ำส้มมะขาม
บางตำรับรินน้ำมะนาว น้ำมะกรูด หรือน้ำส้มซ่าลงใส่ให้เปรี้ยวซ่าด้วย
ชิมว่ากลมกล่อมแล้วปิดไฟ
ใส่มะนาวหั่นชิ้นเล็ก พริกป่นเจียว กระเทียมเจียว ผักชี
ที่ใส่มะกรูดผ่าครึ่งลงไปด้วยช่วยชูกลิ่นรสก็มีบ้าง
จัดเส้นขนมจีนใส่จานซาม ใส่เหมือด ราดน้ำพริก
กินกับพริกชี้หนูแห้งทอดก็อร่อย
ของกินกับขนมจีนนอกจากน้ำพริกยังมีอย่างอื่นอีก
เฉพาะผู้ชายที่แต่งงานมานานแล้วไม่มีลูก
เขาว่าที่บ้านคงกินแต่ขนมจีนเปล่าๆ
หรือไม่ก็ได้กินกับน้ำพริกทุกวี่ทุกวัน
“อย่างไร?”
--ไม่มีน้ำยา!

๒

เจ้าที่ (ดิน)

“ที่ดิน” หมายถึงพื้นที่ดิน

และหมายความรวมถึง ภูเขา ห้วย หนอง คลอง บึง บาง ลำน้ำ ทะเลสาบ
เกาะ และที่ชายทะเลด้วย

“ที่” ก็ใช้ เช่น ชื่อที่ ขายที่ เช่าที่ ยึดที่ รุกที่ ไต่ที่ ไถที่ ถมที่

ใช้เป็น “ที่ทาง” ก็มี เช่น ไปดูที่ทางก่อนปลูกบ้าน

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ถาวร ลิกขโกศล ผู้เชี่ยวชาญเรื่องภาษาและวัฒนธรรม
ไทย-จีน กรุณาให้ความรู้ว่า

“ที่” เป็นศัพท์เก่าของไทย

หมายถึงแผ่นดิน ดิน

ภาษาจีนโบราณว่า 地 (ตี้) หมายถึงแผ่นดิน สถานที่ ถิ่นที่

มักใช้ซ้อนกันเป็น “ที่ดิน”

โบราณว่า “ทำเน” หรือ “ทำเล” หมายถึงที่ว่าง ดังตัวอย่าง

“...ผิจะใครรู้ไสร้ ว่ายังมีที่~~ทำเน~~แห่งหนึ่งโดยกว้าง ๑๒ โยชน์ แลโดย
ปริมณฑลรอบนั้นได้ ๓๖ โยชน์...”

(ไตรภูมิพระร่วง)

ปัจจุบันว่าหมายถึงถิ่นที่ ตำบล ภูมิที่ตั้ง ดังตัวอย่าง

“...ลานริมห้วยเป็นที่โล่งเนื้อที่สักไร่เศษๆ ที่ทาง~~ท่าเล~~เหมาะสมแก่การ
พักแรม สัตว์ร้ายใดๆ หากจะเข้ามาก็ต้องผ่านลานโล่งเสียก่อน เห็นตัว
ได้ง่าย...”

(ดาบราชบุตร : เจริญ มาลาโรจน์)

มีสภาพต่างๆ เช่น เท ลาด ชัน เอียง โลง เตียน รก ราบ เรียบ
ที่ซึ่งเรียบเสมอกันไม่มีลุ่มๆ ดอนๆ เรียก “ที่ราบ”
โบราณว่า “ที่เพียง” ก็มี ดังตัวอย่าง

“...เมื่อลมพัดก่อเป็นปุมเปือกน้ำพัดไปมานี้ มีที่ต่ำที่สูง มีที่ราบ~~ที่เพียง~~
ที่ไต่ต่ำนั้นกลายเป็นแม่น้ำ...”

(ไตรภูมิพระร่วง)

เทียบภาษาไทยใหญ่ ว่า “เปง” แปลว่า ราบ ที่ราบ
ภาษาถิ่นล้านนา ว่า “เพียง” ออกเสียง /เปียง/ แปลว่า เสมอกัน เท่ากัน ราบ
ที่ราบ

ภาษาถิ่นอีสาน ว่า “เพียง” แปลว่า เสมอกัน
ภาษาถิ่นใต้ ว่า “เพียง” แปลว่า เสมอกัน เท่ากัน
ที่ซึ่งอยู่ต่ำน้ำท่วมถึง เรียก “ที่ลุ่ม”
ที่ซึ่งอยู่สูงน้ำท่วมไม่ถึง เรียก “ที่ดอน”
ที่ซึ่งมีน้ำผุดพุขึ้น เรียก “โป่งน้ำ”

ที่ซึ่งมีน้ำซึมซาบอยู่ภายใต้ เรียก “ที่น้ำซึม”
ที่ซึ่งมีน้ำไหลซึมอยู่เสมอ เรียก “ที่น้ำซึม”
ที่ซึ่งมีน้ำขังอยู่ภายใต้และมีต้นไม้บางชนิดขึ้นอยู่ได้ เรียก “ที่ลุ่มสนุ่น”
ภาษาถิ่นใต้ เรียก “พรุ”
ที่ลุ่มกว้างใหญ่ซึ่งมีทางน้ำไหลอยู่ภายใต้ เรียก “มาบ” หรือ “ล่ำมาบ”
โบราณว่า “ที่เทง” หมายถึงที่ดอน ที่เนิน ที่สูง ดังตัวอย่าง

“...แลแผ่นดินเข้านั้นราบเคียงเรียงเสมอกัน ดูนามักหนา แลว่าหาที่ราม
ที่ลุ่มขุบที่เทงมิได้...”

(ไตรภูมิพระร่วง)

เทียบภาษาถิ่นอีสาน ว่า เท้ง เทิง แปลว่า บน เหนือ สูง อยู่สูง
ที่ดินที่หนุนสูงขึ้น เรียก “โคก”
โคกขนาดใหญ่ที่ค่อยลาดสูงขึ้นจากระดับเดิม เรียก “เนิน”
เนินที่สูงขึ้นไปเป็นจอมเด่น เรียก “เขา” หรือ “ภูเขา”
วรรณคดีใช้ว่า คีรี ดอย บรรพต ฝา พนม พนมม ภู ภูผา มเหยงค์ คีขริน
คิงขร คิงขริน ลิขรี ลิขเรศ สิงขร หรือไศล ดังตัวอย่าง

“...โพพนอมขุณฺชนนอยู่ในอวกาศนี้เห็นงาม โสดแล...”

(มหาชาติคำหลวง กัณท์มัทรี)

เดือนดวงก็ล่วงเหลี่ยม
จวนรุ่งพระสุริยง

ลิขเรศยะย่ำดง
จะเยี่ยมยอดดุษุณฺธร
(จันทโครบคำฉันท์)

บทละครเรื่องอิเหนา พระราชนิพนธ์รัชกาลที่ ๒ ใช้ว่า “กุหนุง” ดังตัวอย่าง

ล่องด่านผ่านพันห้องทุ่ง	ใกล้ <u>กุหนุง</u> เงินแนวแถววิถี
มิงไม่ร่วมเรียงเคียงศิริ	ใบบังรังสีสุริยง

ที่ริมน้ำซึ่งเป็นขอบเขตทะเล แม่น้ำ ลำคลอง เป็นต้น เรียก “ฝั่ง”
วรรณคดีมักใช้ว่า เฉนียน เตียร ตिर หรือตึระ ดังตัวอย่าง

แล <u>เฉนียน</u> สูงน้ำเนิน	เนินทราย
เรือเล็กเล่มพายพาย	ล่องน้ำ
มากกลางกระแสนาย	สินธุ์สุด ช้างเฮย
งามยิ่งงามนักษ้า	เสนาะทั้งวังเวง

(พระราชนิพนธ์เสด็จประพาศไทรโยค)

บนรอบขอบชล <u>เตียร</u> เสถียรสถลสถาน	รราย
เกลื่อนกอบบุพผตระการ	

(สมุทรโฆษคำฉันท์)

ตัวอย่างที่อ้างโอษฐ์	<u>เตียร</u> สระโรชโสมพรณี
คือขอบฝั่งสระศรี	มีประทุมเปนพุ่มพวง
คำเดิมว่า <u>ตึระ</u>	อี่เปนยะอาเทศตรง
ตัวรอสะกดลง	คงเปน <u>เตียร</u> เขียนตามมา

(ไวยพจน์ประพันธ์)

ส่วนของฝั่งที่ไม่ลาด เรียก “ตลิ่ง”
โบราณใช้ “หลิง” ก็มี ดังตัวอย่าง

“...ผิอยู่เหนือหลิงก็ดีเหนือเขาก็ดี แลเดินหนต่ำ ลางคาบไกลได้ ๖๐ โยชน์...”
(ไตรภูมิพระร่วง)

ส่วนของฝั่งที่ลาดลงไปในน้ำ เรียก “หาด”
หาดริมทะเล เรียก “ชายหาด”
ที่ซึ่งอยู่หลังหาดชายทะเลขึ้นไป แต่มีน้ำเต็มซึมขึ้นไปถึงได้ เรียก “ตะกาด” ดัง
ตัวอย่าง

“...ตอนนี้ไม่มีการเพาะปลูกอะไรเลย เป็นหาดทรายเก่า เช่นเราเรียกว่า
ตะกาด...”
(ไกลบ้าน)

ที่ราบใต้น้ำริมตลิ่งหรือบริเวณหาดชายฝั่งทะเล เรียก “ตะพัก”
พื้นที่หรือภูเขาที่ยื่นลึกลงไปในน้ำ เรียก “แหลม”
ที่ตรงปลายแหลม เรียก “หัวแหลม”
พื้นที่ที่มีน้ำล้อมรอบ เรียก “เกาะ”
เกาะในแม่น้ำ เรียก “ดอน”
ตะกอนที่กระแสน้ำพัดมารวมกันปรากฏนูนยาวอยู่ใต้น้ำ เรียก “สันดอน”
ที่คอดกุ่มและมีน้ำอยู่ ๒ ด้าน เรียก “คอคอด”
เช่น “คอคอดกระ” อันเป็นส่วนที่แคบที่สุดของคาบสมุทรมาลายู ในเขตบ้าน
ทับหลี ตำบลมะมู อำเภอกระบุรี จังหวัดระนอง กับอำเภอสวี จังหวัดชุมพร
ที่ราบโล่ง เรียก “ทุ่ง”
ที่ราบและว่าง เรียก “ลาน”
ที่เปิดกว้างเข้าไป เรียก “เว้ง”

ที่มีโคลนเล็ก เรียก “หล่ม”
ที่เป็นโคลนเลน เรียก “ปลัก”
ที่ดินซึ่งมีรูปอย่างชายธง เรียก “ที่ชายธง”
กระพริบที่มีรูปเลี้ยวอย่างชายธง เรียก “นาเลี้ยว”
ที่ดินที่ไม่มีทางเข้าออก เรียก “ที่ตาดบด”
ที่ซึ่งเป็นสมบัติของวัด เรียก “ที่วัด” หรือ “ที่ธรณีสงฆ์”
ที่ซึ่งเจ้าของอุทิศผลประโยชน์แก่วัด เรียก “ที่กัลปนา”
ที่ซึ่งผู้ครอบครองยังไม่มีหนังสือสำคัญสำหรับที่ดิน เรียก “ที่ดินมือเปล่า”
วัดที่ดิน เรียก “รังวัด”
ใบอนุญาตให้จับจองที่ดิน เรียก “ตราจอง”
หนังสือแสดงกรรมสิทธิ์ที่ดิน เรียก “โฉนด”
สำรวจที่เพื่อปักปันที่นา เรียก “เดินทุ่ง”
สำรวจที่ทำนาเพื่อเรียกเก็บอากร เรียก “เดินนา”
สำรวจที่สวนผลไม้เพื่อเรียกเก็บอากร เรียก “เดินสวน”
สำนวน “ที่เท่าแมวดิ้นตาย” หมายถึงที่ดินเล็กน้อย
สำนวน “ไล่ที่ท้าววัง” หมายถึงบังคับให้ย้ายไปให้พ้นเพื่อตนจะเข้าไปอยู่
“เกษตรบดี” หมายถึงเจ้าของที่ดิน
พากย์อังกฤษ ว่า “landlord” /แลนด์ลอร์ด/
สมัยโบราณราชาเศรษฐีมักอุทิศที่สร้างอาวาสวิหาร
หรือไม่ก็ปลูกตึกกว้านร้านตลาดเก็บค่าเช่า
หากเจ้าสัวทั้งหลายยังไม่วายชนม์
คงสับสนสงสัย
ว่าเหตุใดทายาทผู้รับพินัยกรรมมรดก
ถึงได้ยกเอาที่ทำเลงาม
...ไปทำแปลงปลูกกล้วย?

ร้อยเอ็ดเจ็ดย่านน้ำ

“ร้อยเอ็ดเจ็ดย่านน้ำ” เป็นสำนวน

หมายถึงทั่วทุกหนทุกแห่ง

เช่น เขาไปมาร้อยเอ็ดเจ็ดย่านน้ำก็ยังไม่เจอไอ้ตัวความรัก

สำนวนที่มีความหมายเหมือนกันคือ

“ร้อยเอ็ดเจ็ดพระนคร” และ “ร้อยเอ็ดเจ็ดหัวเมือง”

“เอ็ด” หมายถึงหนึ่ง

ใช้เรียกจำนวนเลขที่มี ๑ อยู่ท้าย เช่น ๑๑ ว่า สิบเอ็ด

“ร้อยเอ็ด” หมายถึงจำนวนหนึ่งร้อยกับอีกหนึ่ง

เขียนเป็นตัวเลข ๑๐๑ อ่านว่า /ร้อยเอ็ด/ หรือ /หนึ่งร้อยเอ็ด/

โบราณใช้หมายถึงเป็นจำนวนมากตั้งเป็นร้อยๆ เช่น

ร้อยเอ็ดนคราสามนต์

มอบมวณมณฑล

ถวายสมเด็จจักรีตรีย์

(คำฉันท์กล่อมพระยาช้าง)

“...มีร้อยเอ็ดเมืองเอกพระนคร มายอกรักมเกลศม์สการ...”

(ปาจิตกumarกลอนอ่าน)

“...ร้อยเอ็ดกษัตริย์อสุรี

ถึงปีมาถวายบรรณาการ...”

(บทละครเรื่องรามเกียรติ์ รัชกาลที่ ๑)

“...ร้อยเอ็ดนครบุริรมย์

มาบังคมทรงเดชทุกเขตชั้น...”

(บทละครนอกเรื่องแก้วหน้าม้า)

โดยปริยายหมายความว่ามากมายก่ายกอง

สังคมไทยใช้เลขฐานสิบ คือมีตัวเลข ๑๐ ตัว ตั้งแต่ ๐-๙

คนแต่เก่าจึงถือว่า “ร้อย” เป็นจำนวนมาก

สังเกตจากการใช้ในความเปรียบว่ามากซึ่งมีอยู่ไม่น้อย

ร้อยซึ้ง (มีค่ามาก เช่น สวาน้อยร้อยซึ้ง)

ร้อยทั้งร้อย (ทั้งหมดทั้งสิ้น)

ร้อยแปดพันเก้า (มากมายหลายอย่างต่างชนิด)

ร้อยพ่อพันแม่ (คนจำนวนมากหลากหลายเผ่าพันธุ์)

ร้อยวันพันปี (นานมาแล้ว)

ร้อยเล่มเกวียน (มากมายก่ายกอง)

ร้อยสีพันอย่าง (ต่างๆ นานา)

“ร้อยเอ็ด” ในที่นี้จึงไม่ใช่จำนวนหนึ่งร้อยกับหนึ่ง

แต่หมายถึงมากมาย มากเหลือหลาย

ที่มีคำว่า “เจ็ด” ตามมาด้วยนั้น

ก็เพื่อให้เสียงสัมผัสคล้องจองกับ “เอ็ด”

“ย่าน” หนึ่งหมายถึงแถว ถิ่น เช่น ย่านนี้มีชของชายเยอะ

หรือหมายถึงบริเวณ เช่น ย่านสำเพ็ง ย่านสีลม

ระยะทางตามกว้างหรือยาวจากตำบลหนึ่งไปยังอีกตำบลหนึ่งก็เรียก “ย่าน”

“ย่านน้ำ” หรือ “น่านน้ำ” หมายถึงเขตทางน้ำ
“ย่าน” หนึ่งหมายถึงของที่ตรงและยาว
ระยะที่น้ำไหลพุ่งตรง เรียก “ย่านซื่อ” เช่น

มาคลอง <u>ย่านซื่อ</u> ช้า	พิศวง
ซื่อตลอดย่านเดียวตรง	รวดเร็ว
ใจคิดคู่ครองคง	รักแม่ นะแม่
ไปตลอดเลยพลั่ว	พลัดน้องมาไกล
	(โคลงนิราศนรินทร์)

<u>ย่านซื่อ</u> ตรหล่งโล้ง	แลตรง
เหมือนพีชี่ต่ออองค์	นุชนั้น
อยู่หลังนุชจงคง	ลัษย์ซื่อ เรียมนา
ซื่อต่อซื่อลัษย์กัน	เกียจพันพาลไย
	(โคลงนิราศพระบรม)

แถบแม่น้ำที่ยาวตรงไปไกล เรียก “ย่านยาว” เช่น

<u>ย่านยาว</u> ลาวตั้งกลาด	หาดทราย
แล้วผ่าปลาฉวางสวย	แหะท้อ
ย่างไฟใส่ชำราย	เรียงนั่ง สพร้งเอย
พวกหนุ่มสุมเรือร้อง	เจयरน้อยพ้อลาว
	(โคลงนิราศสุพรรณ)

“...ทางตอนย่านสาวร้องไห้ซึ่งเป็นย่านยาวแลเป็นที่แจ้งอยู่ข้างจะร้อนจัด...”
(พระราชหัตถเลขา เรื่องเสด็จประพาสแหลมมลายู คราว ร.ศ. ๑๐๙)

ปัจจุบันใช้หมายถึงจำนวนมากจนนับไม่ถ้วนก็มี
เช่น ตึงมาร้อยเอ็ดเจ็ดย่านน้ำ ยังไม่เคยซัปพอร์ตใครเท่า มาร์ก ตัวน

...

ณ ประเทศสารขัณฑ์

มีหน่วยงานระดับกรมแห่งหนึ่ง

สถาปนามานานร้อยปีแล้ว

ว่ากันว่ามีหน้าที่ “ชลประทาน”

คือจัดทำให้ได้มาซึ่งน้ำ บังคับ ควบคุม ทด ส่ง ระบาย แบ่ง กัก และเก็บำ
เพื่อให้ชาวพาร้อยเอ็ดเจ็ดย่านน้ำจำเ็นเป็นสุขเสมอหน้า

แต่เวลาเนิ่นนานกับความเชี่ยวชาญจัดเจนกลับแปรผกผัน

สายน้ำอันเชี่ยวชาญลากไหลจึงบ่าไปท่วมท้นทุกหนทุกแห่ง

เสียแรงประชาชนหลงไว้ใจให้ถือฤกษ์เจเชื่อน

มีหน้าข้าเจ้าตัวหัวโจกจำฝูงยังพูดจาเพื่อเจ้อเลื่อนเปื้อนเชือดเฉือนน้ำใจไม่ไยดี
ทุกวี่วัน

เช่นนั้นก็น่าจะแปลงสมญานามให้ต้องตามกิจวัตรแห่งกรมกอง

เป็น “ชนปะธาร”

อ่านว่า /ชน-ปะ-ทาน/

เพราะทำให้ “ประชาชนประเชิญปะทะกับอุทกธารา”

--จนชาชิน

๔

“ขนมปัง” ข้างโหลยาดอง

“ขนมปัง” คือของกินทำด้วยแป้งสาลีเป็นต้น ผสมยีสต์หมัก แล้วอบฟู
ภาษาโปรตุเกสว่า “pão”
ออกเสียง /เป่าง์/ เสียงสระเอาขึ้นจมูก
ภาษาฝรั่งเศสว่า “pain”
ออกเสียง /แปง/
ภาษาบาลีสันสกฤตว่า “ปิตตะ”
ออกเสียง /ปิตตะ/ หมายถึงก้อนข้าว
น่าสนใจว่าแม้อาหารจะได้รับอิทธิพลหลายอย่างจากฝรั่งเศส
แต่ลาวกลับไม่เรียกอาหารชนิดนี้ว่า “แปง”
ผู้บอกภาษาชาวลาว ๒ คนให้ข้อมูลว่า
ขนมปังทั่วไป เรียก “**เฮ้าจี้**” /ข้าวจี/
ถ้าเป็นขนมปังปอนด์หั่นเป็นแผ่น เรียก “**เฮ้าจี้แผ่น**” /ข้าวจีแผ่น/
ถ้าเป็นบาเกตหรือขนมปังท่อนยาวแข็ง เรียก “**เฮ้าจี้ก้อน**” /ข้าวจีก้อน/
ทั่วโลกมีขนมปังเป็นร้อยเป็นพันอย่างต่างๆ กันไป

เฉพาะที่ไทยมีหลักฐานว่าเรารู้จักขนมปังตั้งแต่สมัยอยุธยาแล้ว ดังตัวอย่าง

“...แลชั้นกลางนั้นไว้ขนมปังอันปังแล้วนั้น...”

(ประชุมจดหมายเหตุออกพระวิสุทสุนทร)

ถึงสมัยรัตนโกสินทร์เราก็นิยมกินขนมปังอยู่

อาจารย์ตัดกับหมอบรัดเลย์บันทึกว่า “ขนมปัง” เป็นขนมสัญชาติอเมริกัน ดังนี้

“...ขนมปัง, คือขนมที่ทำด้วยแป้งเข้าสาลี, อ่อนบ้าง, แข็งบ้าง, เปนขนม
แห่งพวกชาวอะเมริกา...”

(อักขรวิธานศรีบท)

ช่วงต้นขนมปังคงเป็นของฝรั่ง “ขึ้นโต๊ะ” คนไทยไม่คุ้นปากคุ้นมือ

ในพระอภัยมณีตอนที่นางละเวงวันฟ้า กษัตริย์ฝรั่งลังกา จัดหาของกินไว้
รอต้อนรับพระอภัยมณีนอน สุนทรภู่พรรณนาว่า

พอเห็นองค์พระอภัยมณีไสยาสน์	ธิดานาฏพร้อมพร้องอยู่ทั้งสอง
จึงหยุดยั้งนั่งที่เก้าอีร้อง	ให้ยกของที่เสวยนมเนยมา
มีดตะเกียบเทียบทำไวสำเร็จ	ทั้งไก่อัด <u>ขนมปัง</u> เครื่องมังสา
ฝายบุตรีพื่อน้องสองสุตา	รินสุราคอยประคองให้สององค์

อาหารฝรั่งพร้อมอุปกรณ์การกินแบบฝรั่ง (มีด) และแบบจีน (ตะเกียบ) เช่น
นี้พระอภัยมณีไม่คุ้นเคยนัก

นวลน้องนางละเวงจึงต้องช่วยสอนจนถึงป้อนให้ ดังความว่า

ค่อยค่อยคืบหนีบพลัดให้ขัดข้อง	นางยิ้มย่องหยิบช้อนช่วยป้อนส่วย
สุกรไก่อหุ้มหันขึ้นมันเนย	น้ำส้มเชียดับแพะลั่นแกะเกม

นานวันเข้า “ขนมปัง” ก็เริ่มเผยตัวอยู่ทั่วไป
ในนิราศชมตลาดลำเพ็ง ของนายบุศย์ สมัยรัชกาลที่ ๕
เนื้อความพรรณนาสรรพสิ่งของที่กองขายตามตรอกซอยย่านลำเพ็ง ตลาด
ใหญ่ใจกลางเมืองพระนคร
ตอนหนึ่งกล่าวถึงขนมปังที่ขายเป็นสินค้าสามัญว่า

ฉันเดินตรงมาลำเพ็งเร่งลีลาศ ชมตลาดเรียงรายที่ขายของ
ทั้งเสื้อผ้าเหลืหลายออกกายกอง เครื่องกระป๋องปลาต้ม ขนมปัง

ในนิราศหนองคาย ของหลวงพัฒนพงศ์ภักดี (ทิม สุขยางค์)
เนื้อหาบันทึกการยกทัพไปปราบฮ่อที่เมืองหนองคาย เมื่อ พ.ศ. ๒๔๑๘
มีเรื่องราวว่าขนมปังเป็นหนึ่งในเสบียงกรังที่เจ้าพระยามหินทรศักดิธำรง (เพ็ง
เพ็ญกุล) เตรียมให้กองทัพสยามนำติดตัวไปกินเป็นของแห้งด้วย ดังความว่า

แล้วท่านจัดพร้อมเพรียงเสบียงกรัง ขนมปัง กินยึดทั้งจิตหวน
ปลาชาติอินทผลัมทั้งน้ำตาล ท่านเจือจานแจกจ่ายทุกนายพล

นอกจากขนมปังชนิดจืดเค็มหวนแล้ว
เราก็ยังรู้จักขนมปังกรอบหวานรสขิงที่ฝรั่งกินในเทศกาลคริสต์มาสด้วย
สยามพากย์เรียก “ขนมขิง” หรือ “ขนมปังขิง”
พากย์อังกฤษเรียก “gingerbread”
เกิดศัพท์เรียกลวดลายฉลุไม่สำหรับตกแต่งอาคารมีลักษณะคล้ายขนมปังขิง
ว่า “ลายขนมปังขิง”

และเรียกอาคารที่ประดับด้วยลวดลายลักษณะนี้ ว่า “เรือนขนมปังขิง”
คนไทยขึ้นชื่อเรื่องพลิกเพลงแปลงสูตรสตั้งเดิมมาแต่ไหนแต่ไร
เรากินขนมปังแบบ “ของกิน” ไม่บังคับลิ้นว่าต้องเป็นของขาวหรือของหวาน
จะปังโรยมน้ำตาล นึ่งจิ้มสังขยา กินเฉยๆ ทาเนย ทาแยม ทาน้ำมันมะกอก

หรือซุบไซร้ปทอด

เอาสองแผ่นประกบแตงกวา มะเขือเทศ แฮม และชีสเป็นแซนด์วิชสารพัดไส้
ใช้แทนซ็อนจีมุ่มมูส (mousse) หรือต๊อบบด
ซดซุบแล้วกินแก้มหรือกินเนมกับสลัดแล้วแต่จะรังสรรค์
วันนั้นคุณลุงคนหนึ่งเดินตบตู่ไปที่คุ้มยาตองข้างดงซีเหล็ก
--กำลังเสียโครง ม้ากระที่บโรง โตไม่รู้ล้ม เฒ่ากระโดดกำแพง...
ทุกขวดโหลล้วนมีน้ำอำพันสีแดงๆ สะท้อนแสงจากโคมไฟวูบวับ
“เอา ‘นารีรำพึง’ ให้ลุงเป็กหนึ่งเถอะวะ”
“หมดแล้วจ๊ะ!” บาร์เทนดีสาวส่งเสียงเศร้า
ลุงกลืนน้ำลายอย่างจะระงับอาการเปรี้ยวปากดั่งเอือก
“จั้นเอ็งรอลุงเดียว--” แล้วลุงก็เลี้ยวหายไป
ไม่นานเกินรอ
พี่ลุงก็กลับมาพร้อมกับขนมปังปอนด์แถวหนึ่ง
แกรีบเอียงโหล ‘นารีรำพึง’ แล้วฉีกตึงขนมปังออกป้ายเช็ด
เช็ด-เช็ด-เช็ดและซุบเช็ดอย่างละไม่ละเมียด
แล้วค่อยๆ ละลิมละเลียดเฟรนช์โทสต์เมรีย
จนแสงไฟสีแดงดับลง

๕

คนบ้าฆ่าคนไม่ผิด?

“บ้า” หนึ่งหมายถึงเสียสติ วิกลจริต สติฟั่นเฟือน

“บ้า” หนึ่งหมายถึงมัวเมาหรือหลงใหลในสิ่งนั้นๆ จนเกินปกติ เช่น บ้ากาม บ้ายศ บ้าผู้หญิง

“เป็นบ้า” หนึ่งหมายถึงเสียจริต วิกลจริต

“เป็นบ้า” หนึ่งหมายถึงอย่างอื่น เช่น สวยเป็นบ้า เก่งเป็นบ้า

“เป็นบ้าเป็นหลัง” หมายถึงเอาจริงเอาจังเกินไป เช่น ทำงานเป็นบ้าเป็นหลัง

“บ้าๆ” หมายถึงแฉงๆ แตกต่างไปจากปกติ เช่น พูดบ้าๆ ทำบ้าๆ เล่นบ้าๆ

“บอ” หมายถึงเกือบบ้า ใกล้จะเป็นบ้า ครึ่งบ้าครึ่งดี ดังตัวอย่าง

“...เพราะอาการรักผู้หญิงอย่างเหลวไหลก็เหมือนคน**บอ**, ที่วิ่งไขยกไปมาเพื่อเอาตุ๊กตาเข้าซุกในรู...”

(โรเมโอและจูเลียต)

“บ้ำบอ” หรือ “บ้ำบอคอแตก” หมายถึงไม่มีแก่นสารสาระ แปลกประหลาด ไม่ปกติ

“บ้ำๆ บอๆ” หรือ “บ้ำๆ บวมๆ” หมายถึงสติไม่สมบูรณ์

“บ้อง” “บ้องๆ” “บ้ำๆ บ้องๆ” หรือ “บวมๆ บ้องๆ” หมายถึงบ้ำๆ บอๆ สติไม่สมบูรณ์

“บ้ำบิ่น” หมายถึงมูทะลุ หุนหันพลันแล่น อวดกล้าทำการอย่างไม่มีสติยั้งคิด

“บ้ำไ้” หมายถึงบ้ำๆ บอๆ สติไม่สมบูรณ์ เช่น

“...อันผัวลูกสาวน้อยของเราไซ้ไร เป็นเงาะป่า**บ้ำไ้**ทรพล...”

(บทละครนอกเรื่องสังข์ทอง)

“...ว่าพลงทางเดินออกมา เทียวเล่นเช่นประสา**บ้ำไ้**...”

(บทละครนอกเรื่องแก้วหน้าม้า)

“บ้ำล่ำโพง” หมายถึงบ้าเพราะกินเมล็ดล่ำโพง มีอาการพูดพล่าม

โดยปริยายหมายความว่า พูดโง่โง่ฟาง ตึงตัง หรือแสดงกิริยาโมโหโกรธา เช่น

“...พูดจา**บ้ำล่ำโพง**โป้งไป คนอะไรใครบ้างอย่างนี้...”

(บทละครนอกเรื่องคาวี)

“...กลางคนใจกล้า**บ้ำล่ำโพง** ปากโป้งโง่อิงอยู่ในค่าย...”

(บทละครเรื่องอิเหนา รัชกาลที่ ๒)

“...ทำโมโหโกรธา**บ้ำล่ำโพง** เทียวโป้งโง่หงหยาบซ้าสาธาณ...”

(พิพากสอนบุตร)

“บ้าจี้” หมายถึงอาการที่พูดหรือแสดงโดยขาดสติเมื่อถูกจี้ทำให้ตกใจ
หรือทำตามโดยปราศจากการไตร่ตรองเมื่อถูกยุหรือแนะ
“บ้าหน้าลาย” หมายถึงพูดไม่ยอมหยุด
“บ้าบ่น” หมายถึงพูดบ่นซ้ำๆ ซากๆ
“บ้าย่อ” หมายถึงชอบให้คนอื่นเยินยอ
“บ้ายุ” หมายถึงหนุนให้ทำอะไรก็ทำตาม
“บ้าเลือด” หมายถึงบันดาลโทสะอย่างไม่กลัวตายเมื่อถูกทำร้ายถึงเลือดตก
ยางออก

“บ้าคลั่ง” หมายถึงไม่ยับยั้งเพราะไร้สติ
“บ้าดีเดือด” หมายถึงมีอาการคลุ้มคลั่งมูทะลุุดตันเป็นคราวๆ
โดยปริยายหมายความว่า มีอารมณ์เหินห่างพลันเล่น ชอบทำอะไรรุนแรง
“บ้าระห่ำ” หมายถึงมูทะลุ ทะลึ่งตึงตัง
“บ้าโหล่” หมายถึงมีนิสัยมูทะลุ หัวหาญบ้าบิ่น ผิดปกติวิสัย
เรียกผู้ที่มีนิสัยเช่นนั้น ว่า “พวกบ้าโหล่”
“บ้าพลัง” ภาษาสแลงหมายถึงทำอย่างจริงจังโดยไม่เห็นแก่เหน็ดเหนื่อย
เรียกผู้ที่มีนิสัยเช่นนั้น ว่า “พวกบ้าพลัง”
“บ้าสมบัติ” หนึ่งหมายถึงที่เห็นอะไรๆ เป็นของมีค่าไปทั้งหมด
“บ้าสมบัติ” หนึ่งหมายถึงที่ชอบสะสมสิ่งของต่างๆ ไว้มากจนเกินความจำเป็น
เรียกสิ่งของเหล่านั้น ว่า “สมบัติบ้า”
“บ้าหอบฟาง” หนึ่งหมายถึงเห็นอะไรๆ เป็นของมีค่าจะเอาทั้งนั้น
“บ้าหอบฟาง” หนึ่งหมายถึงอาการที่หอบหิ้วสิ่งของพะรุงพะรัง
เรียกผู้ที่มีพฤติกรรมเช่นนั้น ว่า “พวกบ้าหอบฟาง”
“จะบ้าตาย” หรือ “อยากจะบ้าตาย” คือคำพูดแสดงความเบื่อหน่าย เอือมระอา
ภาษาสแลงใช้ “จะบ้าตายรายวัน” แสดงความเบื่อหน่ายมาก เอือมระอามาก
ก็มี

สำนวน “บ้าหัวร่อยจำพวก” หมายถึงบ้ามากมายหลายประเภท
สำนวน “อย่าถือคนบ้า อย่าซาคนเมา” หมายถึงอย่าหาความจากคนที่มึสติไม่

สมบูรณ์

“ซา” หมายถึงเอาใจใส่ ถือสา

ภาษาถิ่นอีสาน ว่า “ซา” หมายถึงเอาใจใส่ ถือเป็นสำคัญ ดังตัวอย่าง

“...อย่าซาคนง่าว อย่ากล่าวติเตียนท่านลับหลัง อย่าซาผิวเมีย อย่าเปียไป
ก่อน ๖ อย่าซายังเด็ก อย่าขบเหล็กขบทอง ๖ อย่าด่าหมู่ซา อย่าด่าหมา
เลีย...”

(เลี้ยวสวัสดิ์)

มีคำขู่ข่มขวัญกันมานานว่า “คนบ้าฆ่าคนไม่ผิด”
เพราะเมื่อพิสูจน์ได้ว่า “วิกลจริต” จริงตามกฎหมายก็แค่ให้เข้าตัวไปรักษา
แต่คนบ้านั้นมีสัญญาวิปลาสเช่นเดียวกันกับคนเมา
ก็ “คนเมา” ไม่เคยยอมรับว่าตนเมาเป็นเครื่องอยู่ นั่นใด
“คนบ้า” ก็มีจิตคลาดเคลื่อนไปจากสามัญจรรยา ไม่บอกว่าตนบ้า ฉะนั้น
คำถามคือ “คนดี” จะอยู่รอดปลอดภัยจาก “คนบ้า”
ทั้ง “บ้าจริง” และ “บ้าบางเวลา” ได้อย่างไร
ประมวลกฎหมายโบราณของไทยที่ประทับตราสามดวงไว้เป็นสำคัญ
มาตราหนึ่งกล่าวถึง “คนบ้า” และวิธีจำกัดเสรีภาพ “คนบ้า” ไว้ว่าสนใจว่า

“...คนบ้า เข้าบ้านท่านตีฟันแทงคนดีตายจะไหมบ้าใช้ท่านว่ามีชอบ เพราะ
ว่าบ้าหาตำแหน่งแบ่งสัจมิได้...”

(พระไอยการลักษณะวิवाद่าดีกัน)

คือคนบ้าฆ่าคนดีตายไม่อาจเอาผิดคนบ้าได้

“...ถ้าพบปะมันกลางถนนหนทางมิได้หลีกแหล่พ้นแห่งบาทเจ็บถึงตายก็ดี
จะเอาโทษแก่มันมิได้เลย...”

(พระไอยการลักษณะวิวาทดำตีกัน)

ถ้าทำร้ายคนดีให้บาดเจ็บจนถึงแก่ชีวิตในที่สาธารณะก็ไม่อาจเอาผิดคนบ้าได้
อีก

แม้กฎหมายเก่าจะระบุว่าตระลาการกระทำชำระซึ่งขาดคดีคนวิกลจริตจิตวิปลาส
ไม่ต่างจากปัจจุบัน

แต่ความตอนหนึ่งยืนยันว่าผู้เป็นใหญ่ในบ้านเมืองสมัยโบราณท่านเที่ยงธรรม
ท่านว่า “...ให้โฆษณาแก่นครบาล--

--ให้จับเอาตัวมันจำจงไว้กว่าจะสิ้นกาม”

หาได้ทำเป็น “จับ” แล้วรีบ “ปล่อย”

ให้ออกไปเดินลอยชายเล่นเช่นกลี๋ยคนี่

สืบสาวราว “เลือด”

“เลือด” หนึ่งหมายถึงน้ำสีแดงๆ ซึ่งชุ่มอยู่ภายในตัวคนและสัตว์

มีคำเรียกเลือดที่ไหลในลักษณะต่างๆ เช่น ไหลทะลัก ไหลโกรก ไหลซิบๆ ไหลซึม ไหลโซม ไหลปรี่ ไหลพรุ ไหลพลุกๆ ไหลย้อย ไหลอาบ

“เส้นเลือด” หมายถึงเส้นที่เป็นทางเดินของเลือดและระบบประสาทในร่างกาย

“เข้าเส้น” หรือ “เข้าเส้นเลือด” หมายถึงเคยชินจนเป็นนิสัย

“ได้เลือด” หมายถึงมีบาดแผลถึงเลือดออก

“เลือดเข้าเลือดออก” หมายถึงมีบาดแผลเล็กน้อยทำให้เลือดไหล

“เลือดออกเป็นยางบอน” หมายถึงมีเลือดซึมๆ ที่ผิวหนังตรงบาดแผล

“เลือดโชก” “เลือดท่วมตัว” “เลือดสาด” หรือ “เลือดอาบ” หมายถึงเลือดออกมาก

“เลือดคั่ง” หมายถึงเลือดรวมอยู่ที่หนึ่ง ไม่ไหลออกมา

“เลือดตกใน” หมายถึงเลือดตกลงภายใน ไม่ไหลออกมา

“หือเลือด” หมายถึงเป็นรอยขีด มีเลือดมารวมกันเห็นเป็นลึกล้ำ

“การเลือด” หมายถึงที่มีกลิ่นคาวของเลือดสด

“ข้าเลือดข้าหนอง” หมายถึงมีเลือดและหนองคั่งอยู่

เรียกสิ่งที่มีลักษณะคล้ายมีเลือดและหนองปนกันออกสีม่วงๆ ว่า “สีข้าเลือด
ข้าหนอง”

“ห้ามเลือด” หรือ “คัตเลือด” หมายถึงทำให้เลือดหยุดไหลด้วยวิธีการต่างๆ
ดังตัวอย่าง

“...แต่อย่าวิตก, เสียแรงเราเป็นเพื่อนกันมานาน, ถ้าแก่ถูกตีหัวแตกแล้ว
ละก็กลับมาเถอะ, ข้าจะคัตเลือดให้...”

(มัทนะพาธา)

“กอกเลือด” หมายถึงดูดเลือดออกจากร่างกายโดยใช้ถ้วย กระบอก ฯลฯ เป็น
เครื่องดูด ดังตัวอย่าง

บางกอก <u>กอกเลือด</u> ข้า	หนองใน แลฤ
กอกย้อมรักษาใคร	หัวเท้า
อกเรียมชอกตับไต	บวมบ่ง
วานกอกกอกหนองหน้า	ช่วยให้เรียมคลาย

(โคลงนิราศพระพิพิธสาลี)

“เลือดกำเดา” หมายถึงเลือดที่ออกทางช่องจมูก

“เลือดกบปาก” หมายถึงเลือดเต็มปาก

“กระอักเลือด” หมายถึงเลือดทะลักออกมาจากคอ

“รากเลือด” หมายถึงอาเจียนเป็นเลือด

“ตกเลือด” หมายถึงแท้งลูก

“เลือดเนื้อ” หมายถึงชีวิต ดังตัวอย่าง

อุศเรนเอนเอกเขนksenอง	ตามทำนององอาจไม่ปรารถนา
เรารู้ว่าท่านเจ้ามารยา	ที่เราหมายเชือดเอา <u>เลือดเนื้อ</u>

(พระอภัยมณี)

“เสียเลือด” หรือ “เสียเลือดเสียเนื้อ” หมายถึงบาดเจ็บหรือตาย
“นองเลือด” หมายถึงอย่างดุเดือดและต้องเสียเลือดเนื้อกันเป็นจำนวนมาก
“ละเลงเลือด” หมายถึงต่อสู้กันจนเลือดออกมากเประอะไปด้วยกัน
“เลือดฟาด” หมายถึงเลือดที่แสดงออกทางผิวพรรณ ดังตัวอย่าง

“...**เลือดฟาด**ขึ้นหน้าเป็นนวลละออง ผิวผ่องเปล่งปลั่งกำลังดี...”
(เสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน)

“เลือดอุ่น” หมายถึงสัตว์ที่คงอุณหภูมิของร่างกายไว้ได้โดยไม่เปลี่ยนไปตามอุณหภูมิของสภาวะแวดล้อม
“เลือดเย็น” หมายถึงสัตว์ที่ปรับอุณหภูมิของร่างกายให้เหมาะสมกับอุณหภูมิของสภาวะแวดล้อม

โดยปริยายหมายถึงมีใจเหี้ยมโหด เช่น ฆาตรกรเลือดเย็น
“เลือดไหลไม่หยุด” ภาษาสแลงหมายถึงสมาชิกลาออกอย่างต่อเนื่อง
เรียกสีแดงอย่างสีเลือดของนก ว่า “สีเลือดนก” หรือ “สีแดงเลือดนก”
เรียกสีแดงคล้ายสีเลือดของหมู ว่า “สีเลือดหมู”
“เลือด” หนึ่งหมายถึงผู้สืบเชื้อสาย เช่น เลือดเจ้า เลือดไพร่ เลือดมังกร
“สายเลือด” ก็ว่า เช่น เขามีสายเลือดนักดนตรี
โดยปริยายหมายถึงนิสัย สันดาน เช่น เขาชอบลักขอบขโมยอยู่ในสายเลือด
“ศึกสายเลือด” หมายถึงการวิวาทหรือต่อสู้กันระหว่างญาติพี่น้อง
“เลือดในอก” หมายถึงลูกแห่งตน
“เลือดเนื้อ” หรือ “เลือดเนื้อเชื้อไข” หมายถึงลูกหลาน
เรียกลูกที่เกิดจากพ่อแม่ชู้ ว่า “เลือดชู้”
โดยปริยายหมายถึงความเลวที่มีอยู่ในตัว เช่น ดีหัวใจแต่กเอาเลือดชู้วอกเสียบ้าง

เรียกลูกที่เกิดจากพ่อแม่ที่เป็นคนต่างชาติดัน ว่า “เลือดผสม”
เรียกลูกที่มีนิสัยเหมือนพ่อหรือแม่ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง ว่า “เลือดแรง”

มักใช้ในเชิงประชดประชัน เช่น สงสัยเลือดพ่อแรงถึงได้เจ้าชู้เหลือเกิน
“เลือด” หนึ่งหมายถึงผู้ที่เคยศึกษาจากสถาบันใดสถาบันหนึ่ง เช่น เลือดกรรณสูตร
เลือดธรรมศาสตร์

“เลือด” หนึ่งหมายถึงระดู เช่น เลือดจะไปลมจะมา

“เลือดล้างหน้า” หมายถึงเลือดระดูที่ออกมาเล็กน้อยๆ หลังจากคลอดลูก
แล้ว แสดงว่าจะตั้งท้องได้อีก

“หน้าเลือด” หมายถึงมีนิสัยเอาแต่ใจไม่เห็นใจผู้อื่น

“กินเลือดกินเนื้อ” หมายถึง แสดงอาการปองร้าย อยากจะฆ่าให้ตาย

“กลืนเลือด” หมายถึงกลืนความเจ็บแค้นอย่างแสนสาหัส

“ชูดเลือด” หรือ “ชูดเลือดชูดเนื้อ” หมายถึงเรียกราชหรือดอกเบี้ยเงิน
สมควร

“เลือดบ้า” หมายถึงความวิกลจริต ความระห่ำ

“เลือดขึ้นหน้า” หมายถึงโกรธหรือโมโหมาก

“เลือดร้อน” หมายถึงโกรธหรือโมโหง่าย

“เลือดเดือด” หมายถึงโกรธหรือโมโหขึ้นมาทันทีทันใด

“เลือดพล่าน” หมายถึงโกรธหรือโมโหอย่างรุนแรง

“เลือดเข้าตา” หมายถึงฮึดสู้โดยไม่เกรงกลัวเพราะไม่มีทางเลือกหรือเจ็บช้ำ
น้ำใจเป็นต้น

สำนวน “เลือดก้อนเดียวตัดทิ้งได้” หมายถึงลูกคนเดียวตัดทิ้งได้ในเมื่อมีความ
ประพจน์ไม่เป็นที่พอใจพ่อแม่

สำนวน “รีดเลือดกับปู” หมายถึงบีบบังคับเอาจากผู้ที่ไม่จะมีจะให้

“หาเลือดกับปู” หรือ “เอาเลือดกับปู” ก็ว่า

สำนวน “เลือดข้นกว่าน้ำ” หมายถึงญาติพี่น้องย่อมดีกว่าคนอื่น

สำนวน “เลือดตากระเด็น” หมายถึงลำบากหรือยากแค้นอย่างแสนสาหัส

สำนวน “เลือดท่วมท้องช้าง” หมายถึงนองเลือด

สำนวน “เลือดทาแผ่นดิน” หมายถึงสละชีวิตให้แก่ประเทศชาติ สละชีวิตเพื่อ
รักษาแผ่นดิน

สำนวน “เลือดล้างด้วยเลือด” หมายถึงแก้แค้นด้วยวิธีรุนแรงในทำนองเดียวกัน

...

โดยทั่วไปพจนานุกรมมักเรียงบทนิยามที่เห็นว่ามีความหมายเด่นไว้ก่อน

แต่ก็มีบางสำนวนที่กฤษฎิ์ทะเล่

ด้วยการให้นิยามที่หนึ่งของ “เลือด” ว่า

“ระดูหรือเลือดประจำเดือน...”

แล้วจึงให้นิยามที่สองว่า

“ของเหลวปกติมีสีแดง...”

ขอให้ถึงนักศึกษาต่างชาติที่มีอันต้องใช้พจนานุกรมฉบับนี้แปลไทยเป็นไทย
ชื่ออาหาร

“ลาบเลือด”

ชื่อสารคดี

“แวมไพร์ : ราชาแห่งผีดูดเลือด”

และบทกวีของ จิตร ภูมิศักดิ์

“สายเลือดกูทั้งสิ้น...”

...ที่ลูซดกำซาบพัน”